

POLITIEKE BASISVORMING 2 IDEOLOGIE VAN DE SP

POLITIEKE BASISVORMING 2 IDEOLOGIE VAN DE SP

Dit boekje is onderdeel van de SP basisvormingscursus 'Politieke Basisvorming'.
Wil je meer weten of scholing volgen? Check www.spnet.nl

INHOUDSOPGAVE

1 Wat is ideologie?	4
1.1 Wat is ideologie?	
1.2 Persoonlijke en politieke ideologie	
1.3 Praktijk en theorie	
1.4 Objectieve werkelijkheid en subjectieve interpretatie	
2 Wat zijn drie belangrijke politieke ideologieën van Nederland?	7
2.1 Vooruitgangsgeloof	
2.2 Progressief of conservatief?	
2.3 Liberalisme	
2.4 Socialisme	
2.5 Confessionalisme	
2.6 Identiteitspolitiek	
2.7 Verwarring over ideologische herkomst	
3 Wat is de neoliberale ideologie?	15
3.1 Een voedingsbodem voor het neoliberalisme	
3.2 Een nieuwe ideologie: het neoliberalisme	
3.3 Crises en ideologische verwarring	
3.4 De kern van ons socialisme	
4 Wat houdt de socialistische ideologie van de SP in?	18
4.1 Onze meetlat	
4.2 Onze hoofdtaken	
4.3 Onze oproep	

1 WAT IS IDEOLOGIE?

Wie het wil hebben over ideologieën doet er goed aan eerst goed te definiëren wat een ‘ideologie’ precies is. Dat doen we in dit eerste hoofdstuk. Er bestaan veel misverstanden over dat woord. Zo verkeren veel mensen in de veronderstelling dat zij geen ideologie hebben of dat ideologie verblindt. In dit hoofdstuk nemen we die misverstanden weg.

1.1 Wat is ideologie?

De officiële definitie is: ‘een samenhangend stelsel van uitgangspunten, analyses en opvattingen’. Dat zijn veel moeilijke woorden en belangrijk om te onthouden. Maar wat betekenen ze?

Je kunt ideologie een beetje vergelijken met een kaart en kompas voor het politieke handelen. Waar komen we vandaan, waar willen we naar toe en hoe komen we daar? Tegelijkertijd hangt het sterk samen met de manier waarop je naar de wereld kijkt: onze wereldbeschouwing.

Je zou kunnen zeggen dat je ideologie zoiets is als de bril waardoor je de wereld ziet. Je kan die bril niet afzetten. Zonder die bril is geen chocola te maken van de werkelijkheid. Je hebt de bril nodig om verbanden en samenhang te zien. Iedereen heeft daardoor een ideologie, dus óók mensen die beweren dat ze geen ideologie hebben.

1.2 Persoonlijke en politieke ideologie

Ieder mens heeft zo z’n eigen min of meer samenhangende stelsel van uitgangspunten, analyses en opvattingen in zijn hoofd. Iedereen heeft een eigen beeld van de wereld en antwoorden op allerlei ideologische vragen. Voorbeelden van dat soort vragen zijn: ‘Waar ga je vanuit?’ ‘Wat neem je voor waar aan?’ ‘Hoe komt het dat de dingen zijn zoals ze zijn?’ ‘Wat zijn de dieperliggende oorzaken?’ ‘Wat vind ik het belangrijkste?’ ‘Wat zijn mijn belangrijkste waarden?’ Afhankelijk van de ideologie die je aanhangt, geef je een ander antwoord.

Die antwoorden en ideeën worden gevormd door je opvoeding, onderwijs, religieuze overtuiging en ervaringen in het maatschappelijk leven. Dat zou je een persoonlijke ideologie kunnen noemen.

In een politieke partij zitten mensen met in grote lijnen dezelfde ideeën. Zij proberen die ideeën op elkaar af te stemmen. Dat is wat je nu aan het doen bent! Die op elkaar afgestemde uitgangspunten, analyses en opvattingen noemen we een politieke ideologie. Dat betekent dat we de persoonlijke ideologieën die we hebben, met elkaar in overeenstemming proberen te brengen.

Dat doen we door te leren van denkers binnen onze eigen ideologie, door met elkaar en anderen de discussie aan te gaan, maar vooral door al onze ideeën voortdurend te toetsen aan de praktijk.

Het socialisme, onze ideologische hoofdstroming, staat in een lange traditie van belangrijke denkers en doeners die hun bijdrage hebben geleverd aan de ontwikkeling van die ideologie. Dat kunnen denkers zijn van héél lang geleden, zoals Karl Marx, maar ook denkers uit onze eigen tijd, zoals Jan Marijnissen. Door van hen te leren kunnen we onze ideeën met elkaar in overeenstemming brengen.

1.3 Praktijk en theorie

Wie actief over ideologische vragen nadenkt, weet dat er talloze antwoorden mogelijk zijn. Hoe weet je dan welke ideeën kloppen en welke niet? Dat doe je door ze steeds aan de praktijk te toetsen.

De theorie die wij bespreken, moet als ‘gestolde praktijk’ zijn. Door in de praktijk steeds vergelijkbare situaties tegen te komen, kun je een theorie vormen over de werkelijkheid, die het werken in die praktijk vervolgens vergemakkelijkt. Al het andere is luchtftietserij.

Wie enkel werkt met theorie, zonder die te toetsen aan de praktijk en toe te passen in de praktijk, kan interessant klinken maar bereikt in de werkelijkheid niet veel. Hij werkt vanuit ideaalbeelden die weinig gemeen hebben met de werkelijkheid. Dat helpt ons niet bij onze doelstellingen; daarom werken we steeds vanuit de praktijk naar theorie en dan weer terug naar de praktijk. Praktijk en theorie, doen en denken, dat zijn twee kanten van dezelfde medaille, die niet gescheiden kunnen bestaan.

1.4 Objectieve werkelijkheid en subjectieve interpretatie

Hoe kan het dat mensen zulke uiteenlopende ideeën over de werkelijkheid hebben, terwijl we allemaal in dezelfde werkelijkheid leven? Dat kun je vergelijken met de afbeelding hiernaast. Je kan hier twee verschillende figuren in zien. Je kan er bijvoorbeeld zowel een jonge dame als een oude vrouw in zien, terwijl het

dezelfde lijnen zijn. Het is maar net hoe je die lijnen interpreteert.

In deze vergelijking stellen de lijnen de objectieve werkelijkheid voor. Op zichzelf zeggen die niet zoveel. Mensen bekijken de **objectieve werkelijkheid** met hun eigen **subjectieve interpretatie**. Hoe je de werkelijkheid interpreteert – of je de jonge of de oude vrouw ziet – is afhankelijk van welke ideologische bril je draagt.

Mensen worden voor een belangrijk deel gevormd door hun omstandigheden. Dat betekent dat welke ideologische bril je draagt, voor een groot deel afhankelijk is van je maatschappelijke positie. Iemand die drie keer modaal verdient, zal andere dingen belangrijk vinden dan iemand die niet goed kan rondkomen, en zal vaak (maar niet altijd!) ook andere oorzaken voor problemen aanwijzen.

2 WAT ZIJN DRIE BELANGRIJKE POLITIEKE IDEOLOGIEËN VAN NEDERLAND?

Voordat we onze eigen ideologie bespreken, kijken we eerst goed om ons heen naar andere politieke ideologieën. In dit hoofdstuk bespreken we drie belangrijke politieke ideologieën in Nederland.

Je zou Nederland een ‘driestromenland’ kunnen noemen, omdat er hier lange tijd drie politieke hoofdstromingen dominant zijn geweest. Voor de oorsprong van die drie ideologieën moeten we terug naar de 18de eeuw: de Franse Revolutie. Lange tijd was de adel samen met de geestelijkheid de baas in Europa. Ze zeiden dat de wereld nou eenmaal was zoals die was, zo door God gegeven was en niet kon veranderen.

2.1 Vooruitgangsgeloof

Door de opkomende handel ontstond er in de steden in Europa een rijke burgerij. Zij hadden niets te zeggen, maar moesten ondertussen veel belasting betalen. Vandaar dat zij bestaande machtsverhoudingen ter discussie stelden. Dat zien we voor het eerst in de middeleeuwse steden, maar ook in de Nederlandse Opstand tegen Spanje en het duidelijkst bij de Franse Revolutie.

Toen spanningen in Frankrijk hoog op begonnen te lopen, mede door hongersnood en armoede, leidde dat tot een revolutie. De rijke burgerij, geïnspireerd door de ideeën van de Verlichting, greep de macht en de tijd waarin de machtsverhoudingen in het voordeel van adel en geestelijken uitvielen was voorgoed voorbij.

Sindsdien weten we dat verandering mogelijk is. Blijkbaar kunnen mensen een samenleving gezamenlijk inrichten. Met rationeel denken kun je voor vooruitgang zorgen. Sindsdien zien we de opkomst van verschillende ideologieën. Enkele van die ideologieën (maar lang niet de enige!) zijn het **liberalisme** en het **socialisme**. Dat zijn twee van de drie ideologieën die we in dit boekje bespreken. De derde, het **confessionalisme**, is een reactie daarop.

2.2 Progressief of conservatief?

Omdat liberalen en socialisten in die tijd allebei tot doel hadden de samenleving ‘vooruit’ te helpen (dat wil zeggen: beter maken), werden dit ook wel **progressieve** ideologieën genoemd. Het **confessionalisme** was veel behoudender, daarom werd die ideologie **conservatief** genoemd.

Deze begrippen zijn inmiddels zo vaak gebruikt en misbruikt dat hun exacte definitie onduidelijk is geworden. D66, een van de belangrijkste aanjagers van de afbraak van sociale voorzieningen, noemt zichzelf maar wat graag ‘progressief’ bijvoorbeeld. De woorden kunnen tegenwoordig van alles betekenen en daarom is het verstandig het gebruik van deze woorden te vermijden. Beter is het exact te omschrijven wat vooruitgang is voor wie of wat stilstand is voor wie.

2.3 Liberalisme

Het woord ‘liberalisme’ komt van het Franse woord ‘liberté’ dat ‘vrijheid’ betekent. Voor liberalen is de vrijheid van de individuele mens van ultieme waarde. Als jij een rijke burger bent, dan moet je lekker kunnen doen wat je wil zonder dat je al je belasting moet betalen aan graven, koningen en priesters. De staat moet sowieso niet veel te zeggen hebben en bovendien een democratische rechtstaat zijn, waarbinnen de maatschappelijke orde grotendeels het resultaat van zelfregulerende processen moet zijn. Daarmee bedoelen zij dat een overheid zich niet te veel moet bemoeien met wat er in de samenleving gebeurt. Waar de overheid zich wel mee bemoeit, daar moet de belastingbetaler ook wat over te zeggen hebben.

2.3.1 Klassiek liberalisme en romantisch liberalisme
Binnen het liberalisme zijn weer twee stromingen te onderscheiden: klassiek liberalisme en romantisch liberalisme. In het klassiek liberalisme ligt de nadruk op de ‘negatieve vrijheid’. Dat is de vrijheid voor elk individu om binnen zijn eigen privé domein te doen en te laten wat hij wil, zonder tussenkomst of bemoeienis van anderen.

In het romantisch liberalisme daarentegen ligt de nadruk op de ‘positieve vrijheid’. Die ontstaat wanneer het individu over voldoende middelen beschikt om zichzelf optimaal te ontplooiën. Met een dak boven je hoofd, dagelijks eten en drinken, toegang tot zorg, een goede opleiding en een computer kan je je beter ontplooiën dan zonder.

Neem bijvoorbeeld Friedrich von Hayek, een van de geestelijke vaders van het ‘neoliberalisme’, of Samuel van Houten, van het kindernetje van Van Houten. Von Hayek is een echte klassiek liberaal. Samuel van Houten was een romantisch liberaal. Vaak wordt dit ‘romantisch liberalisme’ verward met sociaaldemocratie of zelfs socialisme, omdat beiden sociaal beleid als uitkomst van hun ideologie kunnen hebben. Socialisme is iets héél anders dan romantisch liberalisme. Daarover later meer.

2.3.2 Industrialisatie en de ‘Sociale Kwestie’
Zo rond het jaar 1850 hadden de liberalen het voor het zeggen in Nederland. Vanaf dat moment begon ook de industrialisatie, die al veel eerder begonnen was in Groot-Brittannië, op het Europese vasteland op gang te komen. Door verbeterde landbouwtechnieken kwamen tienduizenden landarbeiders zonder werk te zitten. Zij trokken naar de steden in de hoop daar werk te vinden in de nieuwe fabrieken: en dat was er, als je maar bereid was voor het absolute minimum jezelf helemaal kapot te werken. Kinderarbeid, hongerloon, 12- tot 16-urige werkdagen waren aan de orde van de dag. Als je je hand kwijtraakte omdat hij tussen een machine kwam, had je pech. Je werd werkloos en er was niet zoiets als een verzekering.

In alle lagen van de bevolking waren er mensen die vonden dat dit zo niet langer kon. Zij zochten naar manieren om het leven van de arbeider te verbeteren. Ze stichtten collectieve gemeenschap-

pen of dachten na over staatsvormen waar uitbuiting niet plaats konden vinden. Wij noemen hen ‘utopisch socialisten’ of ‘vroege socialisten’. Ook fabriekseigenaren of rijke burgers dachten na over hoe zij een ideale wereld konden maken. Dat deden ze veelal vanuit romantisch-liberaal gedachtegoed en vanuit liefdadigheid. Deze romantisch-liberale weldoeners waren erg vaak zeer content met zichzelf. Hun liefdadigheid gaf status, maar droeg niet bij aan het aanpakken van de oorzaken van de armoede.

2.4 Socialisme
Dat brengt ons bij de tweede ideologie die we vandaag behandelen: het socialisme. ‘Socialisme’ komt van het Latijnse woord ‘socius’ dat ‘metgezel’ of ‘bondgenoot’ betekent.

Er waren in de tweede helft van de 19de eeuw vele groepen die ieder zo op hun eigen manier de strijd aangingen voor een menswaardige en gelijkwaardige samenleving. Maar kunnen we al deze weldoeners, rijke burgers en utopische dromers dan ook zonder meer ‘socialisten’ noemen?

Nee. Socialisten willen namelijk meer. Zij geloven en willen dat de werkende klasse zelf kan zorgen voor haar bevrijding en niet afhankelijk hoeft te zijn van de gulheid en liefdadigheid van de rijke burgerij. Daarvoor is niet alleen strijd nodig van de werkende klasse zelf, maar ook een fundamentele analyse.

2.4.1 Fundamentele kritiek
Wat bedoelen we met ‘fundamenteel’? Daarmee bedoelen we dat het ten grondslag ligt of aan de basis staat van al het andere dat eruit voortvloeit. Het betekent dat je niet genoeg neemt met een simpel antwoord, maar steeds doorvraagt waarom iets zo is.

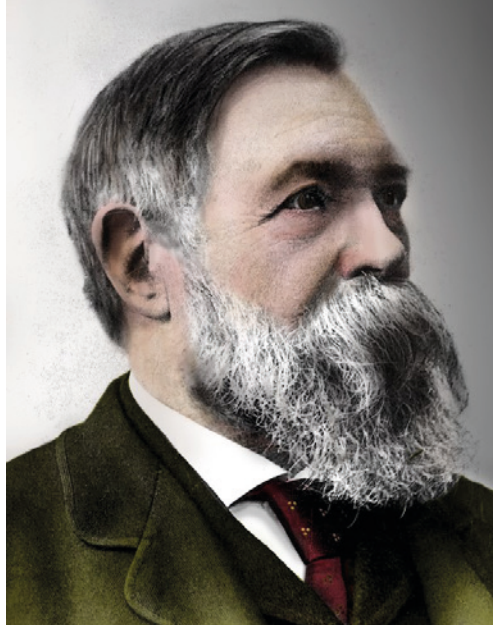
Je kan bijvoorbeeld de vraag stellen: ‘Waarom krijgen huishoudelijk hulpen zo slecht betaald?’ Een antwoord daarop kan zijn: ‘Omdat de gemeente werkt met slechte aanbestedingsvoorwaarden.’ Op zichzelf is dat niet onwaar, maar het is niet fundamenteel. Iemand die fundamentele kritiek wil formuleren vraagt door: ‘Waarom werkt de gemeente met slechte aanbestedingsvoorwaarden?’ ‘Omdat zij de huishoudelijke zorg aanbesteden

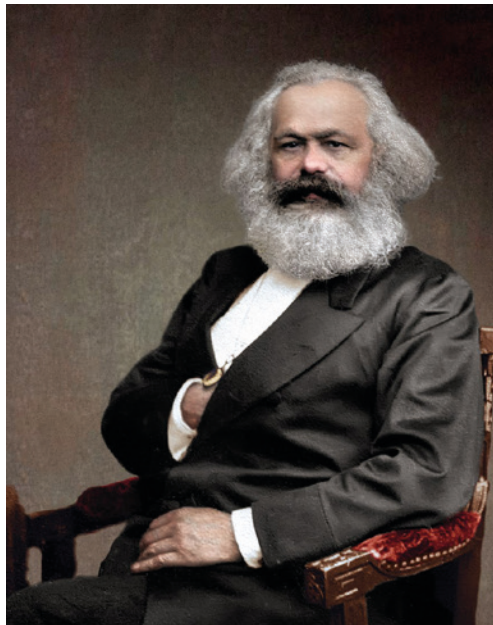
aan commerciële bedrijven en dat zo goedkoop mogelijk willen doen.’ ‘Waarom willen zij werken met commerciële bedrijven? En waarom willen ze dat zo goedkoop mogelijk doen?’ ‘Omdat de gemeentebegroting steeds krappere wordt, en veel politici mede daardoor vatbaar waren voor de neoliberale mythe dat marktwerking de zaken goedkoper én beter maakt.’ ‘Waarom is de gemeentebegroting steeds krappere?’ ‘Door bezuinigingen en decentralisaties, die op hun beurt weer veroorzaakt zijn door decennia van belastingverlagingen voor bedrijven.’ ‘Waarom zijn de afgelopen decennia de belastingen verlaagd voor bedrijven?’ ‘Uit angst dat deze bedrijven in de geglobaliseerde wereld anders zouden vertrekken, en dat daarmee werkgelegenheid en belastinginkomsten zouden verdwijnen.’

2.4.2 Systeemkritiek
Als socialisten beoefenen we systeemkritiek. Wat bedoelen we met ‘systeemkritiek? Daarmee bedoelen we dat je in je analyse niet blijft hangen in een plat wereldbeeld van goeierikken en slechterikken, maar zoekt naar de samenhang der dingen. Je beschouwt de wereld als een op zichzelf inwerkend en voortdurend aan verandering onderhevig systeem. Je vraagt je bij elke ontwikkeling af wie daar belang bij heeft, wie er de macht heeft en wie de tegenmacht kan organiseren.

Je kunt bijvoorbeeld zeggen: ‘Huurders wonen in schimmelwoningen, omdat de woningcorporaties hun werk niet goed doen.’ Ook dat is niet per se fout, maar een systeemdenker gaat er niet vanuit

Friedrich Engels

Karl Marx

dat de directeur van de woningcorporatie een soort kwaadaardige Disney-figuur is, maar vraagt zich af hoe het systeem in de hand werkt dat woningen niet goed onderhouden worden.

2.4.3 Marx en Engels

Karl Marx en Friedrich Engels hebben als een van de eersten een zeer belangrijke bijdrage geleverd aan een wetenschappelijke analyse van de omstandigheden die ertoe leiden dat mensen worden uitgebuit. Op de eerste plaats natuurlijk vooral Karl Marx. Hij was filosoof, socioloog, econoom, historicus, activist en nog veel meer. Zijn inzichten zijn oud, maar grotendeels nog steeds erg bruikbaar en een belangrijke bron van inspiratie.

Veel van het gedachtegoed van deze belangrijke denkers komt in geactualiseerde vorm terug in de scholingen van de SP. Voor nu volstaat het om te weten dat Marx en Engels ons economisch systeem als belangrijkste oorzaak van uitbuiting van mensen zien. De manier waarop we de verdeling van goederen, diensten en macht hebben georganiseerd zorgt nu voor onderdrukking.

2.4.4 Sociaaldemocratie en socialisme

Binnen het socialisme zijn tientallen – zo niet honderden – verschillende stromingen te onderscheiden, die bovendien voor veel verwarring kunnen zorgen. Wij bespreken er hier twee: ‘gewoon’ socialisme en de sociaaldemocratie.

In plaats van ‘gewoon socialisme’ kun je ook van ‘democratisch socialisme’ spreken, om het democratische karakter van dat socialisme te benadrukken. De SP is aanhanger van dit ‘gewone’ of ‘democratische’ socialisme. Voor ons is de parlementaire democratie, gebaseerd op evenredige vertegenwoordiging een middel om de wil van het volk tot uitdrukking en uitvoering te brengen.

Socialisten hebben fundamentele kritiek op de kapitalistische wereldorde. We maken een fundamentele, systeemkritische analyse van de wereld en komen tot de conclusie dat in veel gevallen onze economie de dieperliggende oorzaak is achter tal van problemen.

Sociaaldemocraten accepteren die kapitalistische wereldorde, omdat ze niet geloven dat ze die kunnen veranderen of omdat ze denken dat er geen betere vorm mogelijk is. Ze willen daarom de ‘scherpe randjes’ er van af halen. Sociaaldemocraten zien parlementen als enige middel om verandering gedaan te krijgen en zoeken daarom naar meerderheden in het parlement. Daardoor laten ze zich beperken. Vaak leidt het ertoe dat de ‘scherpe randjes’ blijven bestaan of slechts tijdelijk verdwijnen.

Socialisten geloven dat ze de wereld kunnen veranderen. Door mensen te organiseren en krachtige bewegingen te bouwen die de macht kunnen uitdagen is een andere wereld mogelijk. Zij geloven dat kleine verandering in het parlement kan, maar dat voor fundamentele verandering veel meer nodig is en dat het parlement daarbij vooral als middel moet worden gebruikt om de massa's moed en hoop te geven.

2.5 Confessionalisme

In reactie op de opkomst van liberalen en socialisten in de politiek, kwam een derde belangrijke politieke ideologie op: het confessionalisme.

Confessionalisme komt van het begrip ‘confessie’, dat ‘overtuiging’ betekent. De (geloofs)overtuiging staat centraal in het confessionalisme en in het geval van Nederland is dat meestal de Christelijke overtuiging. Abraham Kuyper richtte de Anti-Revolutionaire Partij (ARP) op, als reactie op de Franse Revolutie. De ARP was de allereerste politieke partij in Nederland. Hij wilde terug naar de situatie van vóór die revolutie, waarin religie nog centraal stond, kerken nog veel invloed hadden en het gezin de ‘hoeksteen’ van de samenleving was.

2.5.1. Reactie

Liberalen en socialisten zijn vaak politieke tegenstanders. Toch denken ze op veel fronten hetzelfde over de wereld. Beiden vinden hun oorsprong in de Verlichting en de Franse Revolutie, hebben (in ieder geval van origine) rationeel denken hoog in het vaandel staan en hebben (wederom in ieder geval van origine) een sterk vooruitgangsgeloof. Ze staan voor vrijheid, gelijkheid en broederschap.

Abraham Kuyper

De eerste confessionelen vonden dat de samenleving terug moest naar de tijd van voor de Franse Revolutie: niet zo gek doen met dat ‘rationele denken’, maar rotsvast geloven. Niet zomaar allerlei bestaande systemen overboord zetten, maar vasthouden aan de wereld zoals die is ingericht door onze voorouders.

2.5.2. Overlegeconomie en ‘verantwoordelijke samenleving’

Waar binnen de liberale politieke beweging toch vooral rijke burgers en eigenaren actief waren, en binnen de socialistische vooral arbeiders en hun voorvechters, kwamen in de confessionele partijen beide klassen samen. Dat wat hen bond was de geloofsovertuiging. Dit was dan ook het antwoord van de confessionelen op de klassentegenstelling: religie zou de tegengestelde klassen met elkaar kunnen verbinden.

Katholieke politici pleitten voor een ‘overlegeconomie’: een economie waarin werkgevers en werknemers elkaar geregeld spreken

om samen oplossingen te zoeken wanneer hun economische belangen botsen. Protestanten deden een sterk beroep op ‘de verantwoordelijke samenleving’: als werkgevers zorgden voor het welzijn van hun werknemers en werknemers hun verantwoordelijkheid namen door lage lonen te accepteren, konden zij samen de belangentegenstelling tussen arbeid en kapitaal overbruggen. Natuurlijk zijn de machtsverhouding tussen werkgever en werknemer niet gelijk. Een ‘overlegeconomie’ werkt daardoor bijna altijd in het voordeel van de rijke eigenaren. De ‘verantwoordelijkheid voor de samenleving’ komt zo vooral bij de werkende klasse te liggen.

2.6 Identiteitspolitiek

Een recenter fenomeen in de politiek is de opkomst van ‘identiteitspolitiek’. Dit zijn politici die mensen aan zich proberen te binden door hen aan te spreken op een sociale minderheidsidentiteit, bijvoorbeeld op basis van etniciteit, leeftijd, regionale identiteit, gender of seksuele geaardheid. Zij proberen rechten voor die minderheden op te eisen.

Voor socialisten zijn alle mensen gelijkwaardig. Wie je ook bent: iedereen heeft evenveel recht op een menswaardig bestaan. Toch is socialistische politiek niet hetzelfde als identiteitspolitiek. Het bestaan van verschillen tussen mensen is in onze analyse niet de oorzaak van de ongelijke behandeling.

Het klopt dat de ene groep meer te lijden heeft onder de uitbuiting die eigen is aan het kapitalisme dan de ander. Mensen met een niet-Nederlandse achternaam komen bijvoorbeeld moeilijker aan een baan dan mensen met een Nederlandse achternaam. Vrouwen verdienen nog altijd minder dan mannen. Dat is schandig, maar de dieperliggende oorzaak van dat probleem zit ‘m niet in het racisme of seksisme van de werkgever, maar in het feit dat deze zoveel macht heeft dat hij mensen straffeloos kan weigeren of onderbetalen op basis van achternaam of geslacht (of leeftijd of welk identiteitskenmerk dan ook).

Identiteitspolitici adresseren dus wel een reëel probleem, maar zij wijzen niet de fundamentele oorzaken aan. Dat het onrecht

op basis waarvan zij hun minderheidsgroep aan zich binden een inherent onderdeel is van het kapitalisme, blijft zo te vaak buiten beeld. Bovendien willen wij alle mensen, met verschillende achtergronden, samenbrengen voor gedeelde belangen en tegen het kapitalisme dat mensen verdeelt.

Voor socialisten is de identiteit die hoort bij de klasse waartoe je behoort de belangrijkste identiteit. Dit is geen minderheidsgroep, maar de meerderheid die wordt uitgebuit door de rijke minderheid.

2.7 Verwarring over ideologische herkomst

Alle politieke partijen hebben ergens wortels in één of meerdere van deze stromingen. Voor sommige partijen is dat overduidelijk, zoals voor de SP of voor het CDA. Voor andere partijen is dat minder duidelijk. Sommigen zouden D66 bijvoorbeeld plaatsen bij de socialisten, maar D66 is een héél liberale partij! Soms wordt D66 wel ‘links’ genoemd. Die verwarring komt doordat de romantisch-liberale stroming erg sterk is binnen D66, zeker op cultureel gebied, en doordat romantisch-liberalisme nog wel eens verward wordt met ‘links’. Er is niets links aan D66. Ook de PVV is niet links, alhoewel ze zich daar soms mee associëren. De PVV is ontstaan vanuit de VVD en dus een heel liberale partij.

Er kan ook verwarring bestaan over de ideologische herkomst van partijen, omdat partijen de afgelopen decennia steeds meer op elkaar zijn gaan lijken. Vroeger was het politieke landschap in Nederland een ‘driestromenland’, bestaande uit de stromingen van het liberalisme, socialisme en confessionalisme. Je zou echter bijna kunnen zeggen dat heel Nederland steeds meer een ‘éénstromingland’ werd, omdat alle politieke partijen aanhanger werden van dezelfde ideologie: het neoliberalisme.

3 WAT IS DE NEOLIBERALE IDEOLOGIE?

De dominante ideologie vandaag de dag is het neoliberalisme. Niet alleen in de politiek maar eigenlijk in de hele samenleving. In de kern betekent ‘neoliberalisme’: het kapitalistisch systeem zo veel als mogelijk ontdoen van sociaaldemocratische invloeden. In dit hoofdstuk gaan we verder in op dit neoliberalisme. De SP zette zich als eerste en lange tijd als enige af tegen deze ideologie.

3.1.1 Sociaaldemocratische consensus

Na de Tweede Wereldoorlog was er een brede sociaaldemocratische consensus. Iedereen was het er wel zo’n beetje over eens: mensen moeten een hoge mate van sociale zekerheid hebben. De economie moest ondergeschikt zijn aan de democratie. De vrije markt werd sterk begrensd. Lonen werden kunstmatig laag gehouden, met als doel Nederland internationaal concurrerend te maken en geld over te houden voor de opbouw van collectieve voorzieningen. Daar stond aanvankelijk tegenover dat ook de prijzen van veel producten werden vastgesteld door de politiek. Dat ging goed, totdat de bedrijfswinsten stakten. Die crisis legde een voedingsbodemp voor de opkomst van een nieuwe politieke ideologie.

3.1.2 De verzorgingsstaat

In de jaren ‘60 draaide de economie zo goed dat er een arbeidstekort ontstond. Bedrijven betaalden hun werknemers (zwart) meer salaris en vakbonden eisten loonsverhoging, waardoor de inflatie opliep. Dat werkte een ‘loon-prijsspiraal’ in de hand: de lonen stegen, waardoor de prijzen stegen, waardoor de lonen stegen, etcetera. Om die spiraal te doorbreken, moesten ofwel de prijsstijgingen ofwel de loonstijgingen een halt toe worden geroepen. De grote vakbonden gingen akkoord met een loonstop, in ruil voor de verdere uitbouw van collectieve voorzieningen. Zo werd een verzorgingsstaat opgebouwd.

3.1.3 Arbeidersmacht

Toch bleven de lonen stijgen, omdat werknemers een loonstop niet pikten. Terwijl de lonen gelijk bleven, werd alles duurder en duurder. Het leidde tot grote onvrede en spontane, wilde stakingen.

De voorlopers van de SP sprongen daar handig op in. Door direct van betekenis te zijn voor de stakers, bijvoorbeeld door geld in te zamelen, maakte de SP-vakbond Arbeidersmacht zich populair. ‘Zij doen tenminste wat voor ons’, zeiden de mensen.

3.1.4 Mondialisering

Eind jaren ‘60 stakten de winsten van de grote bedrijven door de hoge belastingen, hoge loonkosten en de hoge collectieve uitgaven. Automatisering maakte het mogelijk uitgaven aan loonkosten naar beneden te brengen. Mensen werden vervangen door machines. Mondialisering maakte het mogelijk loonkosten naar beneden te brengen door goedkope arbeidskrachten uit het buitenland te halen óf om het bedrijf naar elders te verplaatsen. Bedrijven verplaatsten hun fabrieken, omdat ze in lagelonenlanden meer winst konden maken. Werkloosheid steeg en belastinginkomsten verdwenen.

3.1.5 Ideologische leegte

In die economische crisis bleek het oude Keynesiaanse model van een overheid die investeert in de economie om die economie weer op gang te brengen, onvoldoende te werken. Zo kwam de sociaaldemocratische consensus ter discussie te staan. Lange tijd was sociaaldemocratische politiek hand in hand gegaan met groei van bedrijfswinsten, maar nu vertrokken bedrijven naar het buitenland en liep de economie vast. Er was sprake van hoge inflatie en van hoge werkloosheid. Politici van links tot rechts stonden met hun handen in het haar. Wie had de oplossing?

3.2 Een nieuwe ideologie: het neoliberalisme

Die ideologische verwarring bood ruimte voor een ideologie die in de jaren '30 was ontwikkeld en in de jaren '50 terrein had gewonnen: het neoliberalisme. Waar het klassieke liberalisme de rol van de overheid zo klein mogelijk wilde maken, zagen de neoliberalen de overheid juist als een soort 'marktmeester' die concurrentie moest bevorderen.

De Amerikaanse president Ronald Reagan en de Britse premier Margaret Thatcher waren de wereldleiders van deze nieuwe ideologie. Ze zeiden: 'De overheid is niet de oplossing voor dit probleem, maar de overheid is het probleem.'

Tot op zekere hoogte hadden ze gelijk. Door belastingen en loonkosten te verlagen, konden bedrijven weer winstgevend worden en blijven bestaan in de landen waar ze waren. Maar doordat er minder belastinginkomsten binnenkwamen, liep het begrotingstekort van overheden op tot problematische hoogte. Daardoor moest er wel bezuinigd worden. Zo begon de succesvolle neoliberale opmars van belastingverlaging, bezuiniging, privatisering en deregulering.

3.3 Crises en ideologische verwarring

Het neoliberalisme is de ideologie die de macht van weinigen over velen probeert te rechtvaardigen. Dat lukte de aanhangers van de neoliberale ideologie lange tijd erg goed. Zij beweerden lange tijd met succes dat het credo 'meer markt, minder overheid' uiteindelijk in het voordeel van iedereen zou werken. En, zo zeiden ze: 'Er is geen alternatief.' De neoliberale doctrine nam bezit van de hoofden en harten van bijna elke politicus, behalve van SP-ers. 'Iedereen behalve Jan Marijnissen van de SP denkt tegenwoordig liberaal.' Dat zei Frits Bolkestein halverwege de jaren negentig.

3.3.1 De financieel-economische crisis

De SP bleef een roepende in de woestijn, totdat er in 2008 opnieuw een crisis uitbrak. Veel Amerikanen konden hun hypotheek niet meer betalen omdat hun inkomen te laag was en de hypotheeklasten toenamen. Hierdoor kwamen de verstrekkers van die

hypotheeken in de financiële problemen. Omdat alle financiële instellingen op tal van manieren met elkaar verbonden waren, sleurden zij de hele wereld mee in een financiële crisis. Banken moesten worden gered met miljarden belastinggeld. De lege schatkist moest vervolgens gevuld worden met bezuinigingen en extra heffingen voor gewone mensen, zoals de verhuurderheffing. Vanaf dat moment 'mocht' kritiek op het kapitalisme weer, zonder verketterd te worden. De ideeën van Marx werden afgestoft. Ineens verschenen er talloze boeken en krantenartikelen met kritiek op het neoliberalisme en kapitalisme. Maar ook al werd het onder intellectuelen steeds populairder om kritiek te leveren op de neoliberale ideologie, de politiek bleef volledig in de ban van de neoliberale doctrine.

3.3.2 De kabinetten Rutte

Een crisis die veroorzaakt werd door het ongeremde kapitalisme en de neoliberale ideeën die zij voortbracht, leidde niet tot het einde van het kapitalisme en de bijbehorende neoliberale ideologie. De kabinetten Rutte waren ervan overtuigd dat de overheidsuitgaven ('het huishoudboekje') helemaal op orde moesten zijn om aantrekkelijk te blijven voor investeerders.

Daarom werd verder bezuinigd op zorg, sociale zekerheid, onderwijs en andere collectieve voorzieningen. 'Er is geen alternatief, er moet nu eenmaal bezuinigd worden.' Ze waren ervan overtuigd dat de belastingen voor bedrijven verder omlaag moesten om de bedrijven in Nederland te houden.

3.3.3 Crisis op crisis

Naast de kredietcrisis, begrotingscrisis en Euro-crisis hebben we te kampen met een klimaatcrisis, een wooncrisis, een energiecrisis, een vertrouwenscrisis. Het zijn allemaal gevolgen van de manier waarop het kapitalisme werkt.

Toen in 2020 de coronacrisis uitbrak, moest de overheid enorme investeringen doen om te voorkomen dat de economie compleet in elkaar zou storten doordat grote delen van de samenleving op slot gingen. De neoliberale doctrine dat 'het huishoudboekje op orde moet zijn' kwam tijdelijk ter discussie te staan. Met elke crisis die het kapitalisme en de neoliberale ideologie voortbren-

gen, wordt het voor een groeiende groep duidelijker dat we toe zijn aan een fundamenteel alternatief. Het is aan ons om die alternatieven te ontwikkelen en er strijd voor te voeren.

3.4 De kern van ons socialisme

Politieke keuzes zijn nog altijd vaak neoliberale keuzes, doordat de neoliberale ideologie voortkomt uit onze op kapitalistische leest geschoeide economie (en dus niet andersom). Het is waar dat binnen het kapitalisme rekening moet worden gehouden met de belangen van bedrijven, omdat die bedrijven anders op korte of langere termijn vertrekken naar elders in de wereld en daardoor ook werkgelegenheid en belastinginkomsten verdwijnen. De internationaal georganiseerde economie houdt de nationale democratie als het ware in 'gijzeling'. Zo gezien had Margaret

Thatcher gelijk toen ze zei: 'Er is geen alternatief.' Wat ze daar natuurlijk niet aan toevoegde is: 'Er is geen alternatief, binnen het kapitalisme.'

Wie daadwerkelijk verandering wil, moet zoeken naar manieren om het kapitalisme terug te dringen of te vervangen door een alternatief. Deze gijzeling van de democratie door het kapitaal kan niet meer worden opgelost door het beleid hier en daar wat bij te schaven, maar vraagt om een fundamentele herschikking van de verhoudingen tussen democratie en economie, waarbij niet de markten, maar mensen het laatste woord hebben: dat is waar het socialisme in essentie om draait. Ons socialisme is een pleidooi voor radicale democratisering van de economie.

4 WAT HOUDT DE SOCIALISTISCHE IDEOLOGIE VAN DE SP IN?

In de vorige hoofdstukken hebben we het al gehad over de socialistische ideologie en de kern van ons socialisme. In dit hoofdstuk gaan we verder in op de vraag: wat houdt de socialistische ideologie van de SP in? Overal waar marktwerking wordt ingevoerd, zien we de ellende toenemen. SP'ers verzetten zich daartegen door op die plekken mensen te organiseren om te knokken voor alternatieven voor de korte en langere termijn. Daarbij gebruiken we de meetlat van onze drie kernwaarden.

4.1 Onze meetlat

Als Socialistische Partij laten we ons in ons denken en doen steeds leiden door drie centrale begrippen: menselijke waardigheid, de gelijkwaardigheid van mensen en de solidariteit tussen mensen. Het zijn de waarden die in de geschiedenis van vele eeuwen uitgekristalliseerd zijn als wezenlijk en onmisbaar voor menselijke beschaving en vooruitgang. Ook in de toekomst zullen deze waarden onmisbaar en fundamenteel zijn voor iedere samenleving die zich beschaafd wil (blijven) noemen en verder wil ontwikkelen.

Alles wat deze drie kernwaarden bevordert, dat bevorderen we. Alles wat een van deze drie kernwaarden tegengaat, daar verzetten wij ons tegen.

4.1.1 Menselijke waardigheid

Tot de menselijke waardigheid rekenen we het respect van de ene mens voor de andere mens, het recht om in vrijheid mee te beslissen over de inrichting van de samenleving, bestaanszekerheid voor iedereen, en een eerlijke kans voor ieder mens om in vrijheid te midden van anderen en met respect voor alles wat leeft zijn persoonlijke geluk na te streven. Daarbij is ieder mens uiteindelijk zelf verantwoordelijk voor zijn eigen denken en doen.

4.1.2 Gelijkwaardigheid

Met gelijkwaardigheid bedoelen we iets anders dan 'gelijkheid'. Met gelijkwaardig bedoelen we dat de één nooit méér waard is

dan de ander, maar erkennen we tegelijk dat mensen niet hetzelfde zijn. Een beschaafde samenleving vereist de fundamentele erkenning dat alle mensen gelijkwaardig zijn. Willen we iedereen op deze manier tegemoet treden dan vereist dat de aanwezigheid van brede tolerantie in de hele samenleving en de afwezigheid van elke vorm van discriminatie en achterstelling.

4.1.3 Solidariteit

Als we stellen dat iedereen gelijkwaardig is, zeggen we tevens dat de mensen niet gelijk zijn. De mogelijkheden van de één zijn immers altijd anders dan die van een ander. Daarom moeten we voortdurend de solidariteit tussen mensen organiseren, zodat we ieder mens daadwerkelijk een eerlijke kans geven bij het streven naar een gelukkig leven.

We hebben het dus over 'georganiseerde solidariteit' en dus niet over liefdadigheid. Het verschil tussen georganiseerde solidariteit en liefdadigheid is dat georganiseerde solidariteit de oorzaken van problemen wegneemt terwijl liefdadigheid ze in stand houdt.

Ons gezamenlijke doel is het verwezenlijken van een socialistische maatschappij in Nederland. Wat is dat dan, een 'socialistische maatschappij'? Dat is een maatschappij waar de menselijke waardigheid, de gelijkwaardigheid van mensen en de solidariteit tussen mensen daadwerkelijk gestalte krijgen.

4.2 Onze hoofdtaken

Hoe kan het dat we in een wereld leven waarin die waarden geen gestalte kunnen krijgen? Dat komt omdat we leven in een op kapitalistische leest geschoeide economie, waar de belangen van een kleine groep machthebbers steeds weer voor gaan op de belangen van de grote meerderheid.

We kiezen principieel voor menselijke waardigheid, de gelijkwaardigheid van mensen en de solidariteit tussen mensen. Daarom zetten we ons tegen een maatschappij die wereldwijd gedomineerd wordt door een mentaliteit van 'ieder voor zich' waarin het recht van de sterkste het wint van het principe van gelijke kansen voor iedereen. We zetten ons in om de beklemmende overheersing van de factor 'kapitaal' in de samenleving te doorbreken. We weigeren de inrichting van de samenleving over te laten aan het vrije spel der maatschappelijke krachten. We accepteren niet dat de economische wetten van het kapitalisme de marges bepalen waarbinnen de politiek mag opereren. Daarom zullen we strijd voeren om de huidige neoliberale trend te doorbreken. Dat betekent zowel inzet binnen als activiteiten buiten het parlement om de vertegenwoordiging van en het contact met de mensen te bevorderen.

Uitgangspunt is dat de mens de maat is van alle dingen en dat de menselijke maat maatgevend moet zijn voor de inrichting van de samenleving. Menselijke waardigheid, gelijkwaardigheid van mensen en solidariteit tussen mensen vormen onze meetlat, hier en nu, én onderweg naar een betere wereld.

Steeds meer mensen stellen vast dat het credo 'meer markt, minder overheid' geen structurele en houdbare oplossingen biedt voor de grote problemen van deze tijd. Zij vragen zich af: wat dan wel? Eenvoudige antwoorden op die vraag bestaan niet in een wereldwijde samenleving, waarin nationale verhoudingen steeds meer overheerst worden door internationale ontwikkelingen. We zijn geen geïsoleerd eiland maar een deel van een wereldwijd geheel. Maar hoe ingewikkeld de

Dit zijn daarom de hoofdtaken van de socialistische partij:

- het formuleren van fundamentele kritiek op de kapitalistische wereldorde;
- het aandragen van en strijd voeren voor het verwerkelijken van alternatieven voor de korte en langere termijn;
- het gesprek en de samenwerking aangaan met iedereen die wil en durft te denken over een betere wereld.

4.3 Onze oproep

Het socialisme is geen blauwdruk voor een toekomstige samenleving. Het is ook geen heilsprofetie, die volstaat met de belofte dat het achter de horizon allemaal beter zal zijn. Het socialisme verwoordt op de eerste plaats een bepaalde visie op mens en samenleving. Dat biedt een perspectief voor de toekomst maar heeft vooral ook betekenis in het hier en nu.

moderne samenleving ook is, de noodzaak van een alternatief staat voor ons vast.

We doen daarom een oproep aan iedereen die de basiswaarden van menselijke waardigheid, gelijkwaardigheid en solidariteit onderschrijft, om met ons na te denken over de verdere ontwikkeling en uitwerking van werkzame alternatieven voor het kapitalistische 'Brutopia'. We doen dat in de vaste overtuiging dat de toekomst niet is aan de 'homo economicus', de zelfzuchtige, calculerende mens die denkt dat de mate van geluk recht evenredig is aan de omvang van zijn inkomen en zijn consumptiepatroon. Wij zijn ervan overtuigd dat de toekomst is aan de 'homo universalis', die zijn creativiteit en inzet durft aan te wenden ten behoeve van heel de mens, heel de natuur en heel de aarde.

Wat verbindt ons als SP'ers? Heel veel, maar zéker onze waarden. Voor elke SP'er geldt dat hij of zij menswaardigheid, gelijkwaardigheid en solidariteit belangrijke waarden vindt. Het zijn de kernwaarden van onze ideologie. In dit boekje beschrijven we kernachtig wat onze ideologie inhoudt en hoe deze zich verhoudt tot andere politieke ideologieën.

SP.